

DOI: <https://doi.org/10.54937/dspt.2024.24.2.35-42>

Exploring the Local Landscape by Integrated Thematic Instruction

Poznávanie miestnej krajiny prostredníctvom integrovaného tematického vyučovania

Ivana Tomčíková, Monika Homolová

Abstract

This paper presents an Integrated Thematic Instruction to learn about the local landscape. The curriculum from different subjects is thematically linked, with the main integrated subject being Man and Society (Homeland Science). The study is based on the curriculum framework of the National Curriculum for Primary Education, which was approved in 2023. This plan sets out the time allocation for the learning areas and subjects in each learning cycle. Our focus was on the learning standards within each learning area in Cycle 1 of primary education.

Keywords: Integrated Thematic Instruction. Local landscape. Man and society. National Curriculum for Primary Education.

Úvod

V dnešnom rýchlo meniacom sa hektickom svete je dôležité, aby škola rozvíjala zmysluplné učenie a kritické myslenie, umožňovala a rozvíjala otvorenú partnerskú komunikáciu, podporovala výchovu k hodnotám, viedla k spolupráci a akceptácii rôznorodosti. Dôraz sa nemá klásť len na vedomosti žiaka, ale sa treba zamerať na komplexný rozvoj osobnosti dieťaťa.

Špecifikom systému integrovaného tematického vzdelávania (ITV) je integrovanie učiva nosnou celoročnou témou, ktorá potom vedie k určeniu kľúčových pojmov a k príprave konkrétnych úloh, aktivít a činností (Zelina, 2000). V koncepcii ITV sa používajú kognitívne metódy – rozumové spracovanie informácií, zážitkové metódy – pocit na vlastnej koži, ktorý často vedie k silným zážitkom a k dlhotrvajúcej stope informácie, a skúsenostné metódy – spájanie emócií a vedomého premýšľania.

V poznávaní miestneho regiónu, jeho prírodných krás, ako aj v oživovaní a zachovávaní kultúrnych, duchovných a historických hodnôt regiónu má nezastupiteľné miesto škola. Preto je potrebné naučiť žiakov vnímať svoj región, hľadať možnosti ako zatriktívniť objavovanie zaujímavostí v blízkosti

ich domova. Správne zostavenou stratégiou je zapojiť, stimulovať a umožniť žiakom objavovať, hľadať, vysvetľovať, riešiť problémy, tvoriť projekty, pracovať s internetom a pritom prejsť ich vlastnú tvorivosť.

Nová kurikulárna reforma, ktorá bola schválená v máji 2023, hovorí, že ťažisko vzdelávania sa v 21. storočí presúva z memorovania poučiek a zapamätávania izolovaných faktov na systematické a zámerné rozvíjanie všestrannej a funkčnej gramotnosti v súlade s požiadavkami spoločnosti, ktorú dokáže uplatniť v každodennom osobnom a spoločenskom živote a pri napĺňaní svojich osobných vzdelávacích, kultúrnych a sociálnych potrieb. Šírka osvojených vedomostí žiakom už nestačí. Pred učiteľom i žiakom stoja náročnejšie méty – ide o hĺbku učenia sa, schopnosť dávať veci do súvislostí. Práve vďaka tomu sa ľudia 21. storočia budú vedieť zapájať do zložitých výziev, prispôbiť sa novým situáciám, preberať zodpovednosť a riešiť zložité problémy, kriticky pristupovať k informáciám, tvoriť a spolupracovať v rôznorodých tímoch.

Cieľom príspevku je spracovanie teoretických východísk integrovaného tematického vyučovania a navrhnutie jeho praktickej realizácie v kontexte poznávania miestnej krajiny. Táto implementácia sa uskutočňuje v rámci vzdelávacej oblasti Človek a spoločnosť, ktorá zároveň predstavuje integrovaný predmet zabezpečujúci geografické vzdelávanie už od 1. ročníka základnej školy.

Integrované tematické vyučovanie

Poznávanie a vnímanie blízkeho okolia je možné prostredníctvom integrovaného tematického vyučovania, ktoré Turek (2014) charakterizuje ako komplexný prístup k výučbe vychádzajúci z myšlienky, že ľudský mozog sa prirodzene učí. Kovalíková, Olsenová (1995), ktoré majú zásluhu na spracovaní integrovaného tematického vzdelávania, uvádzajú, že skutočný život predstavuje pre žiakov optimálny učebný plán. Učenie by malo byť vnímané ako individuálna záležitosť. Kurikulum by malo zahrňovať pojmy, vedomosti, postoje a hodnoty, ktoré sú dostupné žiakom prostredníctvom bežných skúseností, pričom vyučovací proces by mal umožniť žiakom voľbu toho, čo rezonuje s ich osobným štýlom učenia. Matulčíková (2007) zdôrazňuje význam holistického učenia, spájanie poznatkov z rôznych oblastí, dôležitosť komplexnej výchovy a celkového rozvoja osobnosti žiaka. Objasňuje, že základom takéhoto vzdelávania je celkové tematické poznávanie, kedy odmietneme systém izolovaných vyučovacích predmetov. Hanuliaková (2015) vzdelávací model integrovaného tematického vyučovania (ITV) uvádza pod pojmom Vysoko efektívne učenie (VEU) a tvrdí, že tento typ vyučovania vychádza z komplexného prístupu k edukácii.

Integrované tematické vyučovanie pozostáva zo spájania teoretických činností s praktickými, ktoré sa realizujú tak, že jedna téma alebo projekt sa integruje cez jednotlivé vyučovacie predmety, ktoré sú vzájomne prepojené

počas celého dňa (Průcha a kol., 2002). Skalková (2007) charakterizuje integrované vzdelávanie ako spôsob tvorby obsahu vzdelávania a usporiadanie procesu výučby do jednej osi. Takéto princípy sa využívajú napríklad vo Waldorfskej škole, pričom princípy sú postavené na základoch hromadného a skupinového vyučovania. Pri tvorbe integrovaného tematického vyučovania si jednotlivé alternatívne školy vo svete samostatne zostavujú kurikulum, čiže vzdelávací obsah, ktorý sa plní v rámci celoročnej témy a kľúčových úloh.

Model integrovaného tematického vyučovania sa skladá z troch princíпов. Prvý princíp predpokladá, že nové perspektívy na učenie sme získali vďaka výskumu mozgu. Druhý zdôrazňuje výučbové metódy, ktoré sú zároveň zručnosťou a vedomím každého učiteľa, ktorý je motivovaný neustálym vzdelávaním a získavaním nových poznatkov a zároveň vie motivovať a súčasne vychovávať žiakov v úspešných ľuďoch. Tretí princíp poukazuje na dôležitosť toho, aby učitelia sami mohli formovať obsah kurikula, pričom by mali mať možnosť vybrať obsah pre kolektívnu výučbu (Kovaliková, Olsenová, 1996).

Kovaliková, Olsenová (1996) uvádzajú ako kľúčové elementy účinnosti modelu integrovaného tematického vyučovania neprítomnosť ohrozenia, obohatené prostredie, možnosť výberu, významnosť obsahu, spoluprácu, dokonalé zvládnutie, okamžitú spätnú väzbu, primeraný čas na osvojenie učiva a cieleň pohyb.

Podľa Oňušovej, Šurinovej (2020) integrované tematické vyučovanie predstavuje vzdelávací model s otvoreným prístupom. Jeho podstatou je hľadanie tém, prostredníctvom ktorých deti dosahujú výchovno-vzdelávacie ciele stanovené v štandardoch pre vzdelávanie, zahŕňajúce poznatky, zručnosti a postoje.

Význam miestnej krajiny v geografickom vzdelávaní

Geografické vzdelávanie na základnej škole je v novej kurikulárnej reforme ukotvené prostredníctvom tzv. geografického komponentu integrovaného predmetu Človek a spoločnosť už od 1. ročníka základnej školy.

Geografická kognitívna konštrukcia dieťaťa sa v jeho prvých rokoch života rozvíja vďaka jeho každodennému bytiu v geografickom priestore. Miestna krajina je miesto, ktoré ho obklopuje od útleho detstva. Ponúka mu možnosti kognitívneho vývoja, podnety na emocionálny rozvoj, formuje jeho názory (Tomčíková, 2018a). Na začiatku školskej dochádzky má dieťa určitú úroveň vedomostí a zručností, veľmi málo disponuje abstraktnými pojmami, k rôznym veciam pristupuje na základe vonkajších charakteristík, ktoré má možnosť hneď vidieť a opísať (Flešková a kol., 1999). Berie síce do úvahy logické zákonitosti a skutočnosť, no napriek tomu sa opiera o vlastné predstavy a prežívanie. Vnemy prostredia (hmatové, zrakové, sluchové, čuchové a chuťové) tvoria primárne jednoduché kognície a ich spojenie s nejakým pojmom alebo priestorovým obrazom tvorí základ geografickej

kognitívnej konštrukcie (Čief, Nižnanský, 2017). Primárne sú preberané a štandardizované pojmy domov, dom, cesta do školy, les, hora, rieka. Štandardizácia prebieha pomocou opisu vlastných zážitkov (napr. čo som robil cez prázdniny), pocitov a vnemov a snahou vlastné pozorovanie zjednotiť s názvoslovným aparátom pojmovej bázy témy „naša obec, náš dom“.

Postupne kognitívny vývoj žiaka napreduje, napomáha mu zvládať požiadavky edukácie, vie už hodnotiť realitu z viacerých aspektov, tým sa učí a vytvára si logické vzťahy. Pre žiaka je dôležité, aby mal dostatok podnetov pre svoj rozvoj a aby mohol čerpať zo svojich skúseností. Miestna krajina ponúka priestor na rozvoj predstavivosti, ktorú môže učiteľ vo vyučovacom procese podporovať osobným zážitkom a skúsenosťou žiaka. Spoznávať svet sa tak žiak učí prostredníctvom svojich životných skúseností – prostredníctvom nových faktov, ktoré ich učiteľ učí z okolia abstrahovať, a tým sa stávajú súčasťou jeho mentálneho portfólia (Tomčíková, 2018b). Miestna krajina je interpretovaná pomocou topografickej mapy (napr. mapy mesta, turistickej mapy). Táto pôdorysná reprezentácia miestnej krajiny môže byť rozvíjaná pomocou nákresov „moja cesta do školy“ alebo „mapa našej obce“. Na rozdiel od iných vnemov (perspektívy, nárysu a bokorysu) je pôdorysný vnem založený na chôdzi v reálnej krajine a jej pozorovaní (Čief, Nižnanský, 2017).

Pojmy obec, miesto, kde žijeme, miestny región, miestna krajina sa prelínajú školou vo viacerých vyučovacích predmetoch. Učenie sa v miestnej krajine alebo o miestnej krajine je integrujúce pre viaceré vyučovacie predmety.

Poznávanie miestnej krajiny prostredníctvom integrovaného tematického vyučovania

Názov celoročnej témy:

Krajina okolo nás

Integrujúci predmet:

Človek a spoločnosť (v súčasnosti vlastiveda)

Ďalšie predmety:

Človek a príroda (prírodoveda), slovenský jazyk, matematika, informatika, hudobná výchova, výtvarná výchova

Vzdelávacie oblasti:

Človek a spoločnosť, Človek a príroda, Jazyk a komunikácia, Matematika a informatika, Umenie a kultúra

Škola, ročník:

1. cyklus základného vzdelania (3. ročník základnej školy).

Podtémy:

Poloha

Príroda okolo nás

Ako žili naši predkovia a naše kultúrne dedičstvo

Kde žijeme – mestá a dediny

Hospodárstvo, služby a cestovný ruch

Pri jeho tvorbe sme vychádzali z rámcového učebného plánu štátneho vzdelávacieho programu pre základné vzdelávanie, schváleného v roku 2023, ktorý určuje časové dotácie vzdelávacích oblastí alebo vyučovacích predmetov pre jednotlivé vzdelávacie cykly. Zamerali sme sa na vzdelávacie štandardy jednotlivých vzdelávacích oblastí.

Integrovaný predmet, ktorý je aj vzdelávacou oblasťou, **Človek a spoločnosť** pozostáva zo štyroch komponentov – geografického, dejepisného, občianskeho a eticko-osobnostného.

Hlavným cieľom tejto vzdelávacej oblasti v 1. cykle (1. až 3. ročník ZŠ) je podporovať u žiakov schopnosť skúmať svoju obec, jej blízke okolie a vzťahy medzi ľuďmi (ŠVP 2023):

- žiaci pozorujú, porovnávajú a zaznamenávajú vybrané aspekty fungovania komunity, v ktorej žijú,
- vedia sa orientovať vo svojom okolí a poznajú jeho špecifiká,
- poznajú základné časové intervaly, sú si vedomí, že súčasnosť je výsledkom konania v minulosti, vnímajú jedinečnosť a vzácnosť seba samého a druhých,
- rešpektujú základné pravidlá spolunažívania a komunikácie,
- zaujímajú sa o svoje okolie a sú ochotní zapájať sa do aktivít na jeho zlepšovanie.

V obsahovom štandarde geografického komponentu v 1. cykle základného vzdelávania sú 3 základné témy, všetky sa využijú pri poznávaní miestnej krajiny:

Orientácia v okolí školy, v obci a jej blízkom okolí

Orientácia v pláne a na mape

Procesy v miestnej krajine a ich vplyv na človeka a životné prostredie

V obsahovom štandarde dejepisného komponentu v 1. cykle základného vzdelávania sú 2 základné témy, z ktorej vyberáme tému:

Pozorovanie zmien v čase

V obsahovom štandarde občianskeho komponentu v 1. cykle základného vzdelávania je 5 základných tém, z ktorých vyberáme témy:

Život obce a vzťahy v komunite

Zodpovedné hospodárenie

Základy aktívneho občianstva

Eticko-osobnostný komponent zahŕňa hodnotové, morálno-výchovné a etické súčasti školskej výchovy a vzdelávania, ktoré sa realizujú naprieč témami celej vzdelávacej oblasti (napr. slušnosť, úcta, túžby, sny, kamarátstvo, spolupráca, pomoc, dobročinnosť).

Vo vzdelávacej oblasti **Človek a príroda** je žiak vedený k uvedomovaniu si toho, že svojou činnosťou môže ovplyvňovať jednotlivé zložky prírodného, resp. životného prostredia. V obsahovom štandarde sme na poznávanie miestnej krajiny vybrali komponenty **Zem a ekosystém**.

Vo vzdelávacej oblasti **Jazyk a komunikácia** je snahou pomáhať dosahovať všeobecné ciele základného vzdelávania najmä v týchto bodoch: rozvíjanie gramotnosti; praktické používanie jazyka pri naplňaní komunikačných a vzdelávacích potrieb žiaka; využívanie nových digitálnych foriem komunikácie; formovanie pozitívneho vzťahu k jazyku a chápanie jazykovej a kultúrnej rozmanitosti; vedomé rozvíjanie učebných stratégií a prevzatie zodpovednosti za vlastný jazykový rozvoj (ŠVP, 2023). Vo vyučovacom predmete Slovenský jazyk a literatúra sú vzdelávacie štandardy členené podľa piatich komponentov: **komunikačná interakcia, hovorená produkcia, písaná produkcia, vecná recepcia a zážitková recepcia** a všetky sa dajú využiť na poznávanie miestnej krajiny.

Vo vzdelávacej oblasti **Matematika a informatika** vychádzame z oboch predmetov. Hlavným zámerom matematického vzdelávania je poskytnúť vhodné podmienky, ktoré zohľadňujú vek a schopnosti žiakov s cieľom dosiahnuť vyvinutú matematickú gramotnosť, ďalšie odborné gramotnosti a celkové schopnosti prepojené s viacerými oblasťami. V obsahovom štandarde sme na poznávanie miestnej krajiny vybrali komponenty vyučovacieho predmetu matematika: **závislosti, vzťahy a práca s údajmi, geometria**. V oblasti informatiky získanie informácií slúži na rozvoj informatického gramotnosti, ktoré môže žiak adekvátne využiť pri riešení bežných problémov a situácií. V obsahovom štandarde sme na poznávanie miestnej krajiny vybrali komponenty vyučovacieho predmetu informatika **údaje, technológie**.

Vo vzdelávacej oblasti **Umenie a kultúra** vychádzame z predmetov hudobná výchova a výtvarná výchova, ktoré umožňujú integráciu rôznych foriem umenia, ako je hudba, výtvarné umenie, vizuálne umenia, audiovizuálne umenia, tanec, literatúra a dramatické umenie. Rôznorodé formy umenia umožňujú žiakovi reagovať na podnety z rôznych oblastí života a poznávania. V obsahovom štandarde sme na poznávanie miestnej krajiny vybrali komponenty vyučovacieho predmetu hudobná výchova: **počúvanie hudby, spev, hra na hudobnom nástroji, hudobno-pohybové vyjadrenie hudby, hudobno-dramatické vyjadrenie hudby**. V obsahovom štandarde sme na poznávanie miestnej krajiny vybrali komponent vyučovacieho predmetu výtvarná výchova: **komunikácia, umenie a vizuálna kultúra**.

Záver

Transformácia školského kurikula umožňuje neustále nachádzať nové spôsoby zvyšovania kvality výchovy a vzdelávania. Medzi inovatívne edukačné stratégie patrí integrované tematické vzdelávanie, ktorého cieľom je

vyvážené kvalitné vzdelanie, kde sú vo vyrovnanom pomere zastúpené vedomosti, zručnosti aj postoje.

Človek vo svojom živote prirodzene využíva pre osobnostný rozvoj všetky možnosti poznávania. Základ učenia sa spočíva vo vzájomnom pôsobení človeka a okolitého prostredia – miestnej krajiny. Práve ona mu ponúka možnosti kognitívneho rozvoja, dáva mu podnety na emocionálny rozvoj, formuje jeho názory. Miestna krajina so svojimi charakteristickými znakmi je najvhodnejší model na zvládnutie pochopenia geografických zákonitostí, lebo je životným priestorom žiakov od narodenia, geografické poznatky o ňom sú teda veľmi úzko späté s praktickým životom. Žiaci môžu konfrontovať svoj obraz miestnej krajiny, jej percepciu s obrazmi iných (napr. spolužiakov, učiteľa, autorov doplnkových informačných prameňov a pod.). Pojmy napríklad dom, kopec, rieka, les, cesta, obec, mesto považujeme za primárnu pojmovú konštrukciu v mysli človeka viazanú na jeho miestnu krajinu.

Cieľom príspevku bolo poukázať na význam využívania integrovaného tematického vyučovania pri poznávaní miestnej krajiny, ktorá má významné postavenie v geografickom vzdelávaní v 1. cykle základného vzdelávania, ale nájde si miesto takmer vo všetkých predmetoch.

Bibliografia

- ČIEF, R.; NIŽNANSKÝ, B. 2017. *Geografie – začíname aktívne*. Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo KU, 2017. 68 s. ISBN 978-80-561-0503-0.
- FLEŠKOVÁ, M. a kol. 1999. *Základy učiteľskej psychológie*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1999. ISBN 80-08-02830-0.
- HANULIAKOVÁ, J. 2015. *Aktivizujúce vyučovanie*. Bratislava: Iris, 2015. ISBN 978-80-8153-036-4.
- KOVALIKOVÁ, S. OLSENOVÁ, K. 1995. *Integrovaná tematická výuka*. Kroměříž: Spirála, 1995. ISBN 80-901873-1-5.
- KOVALIKOVÁ, S., OLSENOVÁ, K. 1996. *Integrované tematické vyučovanie*. Bratislava: Faber, 1996. ISBN: 80-967492-6-9.
- MATULČÍKOVÁ, M. 2007. *Reformnopedagogické a alternatívne školy a ich prínos pre reformu školy*. Bratislava: AG Musica Liturgica, 2007. ISBN 978-80-969784-0-3.
- ONUŠKOVÁ, M., ŠURINOVÁ, A. 2020. *Kooperatívne techniky na podporu učenia sa žiakov*. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum, 2020. ISBN 978-80-565-1467-2.
- PRŮCHA, J. 2002. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2002. ISBN 978-80-262-1228-7.
- SKALKOVÁ, J. 2007. *Obecná didaktika*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7.

- ŠVP. 2023. *Štátny vzdelávací program pre základné vzdelávanie*. Ministerstvo školstva, výskumu, vývoja a mládeže Slovenskej republiky. [online]. [2023]. [Citované 2024-02-10]. Dostupné na: <https://www.minedu.sk/statny-vzdelavaci-program-pre-zakladne-vzdelavanie/>
- TOMČÍKOVÁ, I. 2018a. Konceptia vyučovania geografie miestnej krajiny na základnej škole. In: *Geografické informácie*, 22(1), 2018, s. 496-507. ISSN 1337-9453. <https://doi.org/10.17846/GI.2018.22.1.496-507>
- TOMČÍKOVÁ, I. 2018b. Experience-based learning in teaching of the local landscape. In: Svobodová, H. (ed.). *Useful Geography: Transfer from Research to Practice. Proceedings of 25th Central European Conference*. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 91-102. ISBN 978-80-210-8908-2. Dostupné na: <https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.P210-8908-2018>
- TUREK, I. 2014. *Didaktika*. Vydavateľstvo: Wolter Kluwer, 2014. ISBN 978-80-8168-004-5.
- ZELINA, M. 2000. *Alternatívne školstvo*. Bratislava: Iris, 2000. ISBN 80-88778-98-0.

RNDr. Ivana Tomčíková, PhD.

Katedra geografie

Katolícka univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta

Hrabovská cesta 1, 034 01 Ružomberok

ivana.tomcikova@ku.sk

PaedDr. Monika Homolová

Katedra predškolskej a elementárnej pedagogiky (interná doktorandka)

Katolícka univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta

Hrabovská cesta 1, 034 01 Ružomberok

monika.homolova312@edu.ku.sk